

Open Access innebærer at vitenskapelige publikasjoner gjøres fritt tilgjengelig på web. Forfatter eller opphavsmann beholder opphavsretten til publikasjonen, men gir brukere tillatelse til å lese, laste ned, kopiere, distribuere, skrive ut, søke i eller lenke til fullteksten uten å forlange vederlag.

Sitering av artikkelen i APA (6th):

Bjelland, H. F. (2014). En voldsom maktbalanse?: En studie av relativ makt og forekomst av partnervold. *Sosiologisk Tidsskrift*, 22(1), 51-74.

Dette er siste tekstversjon av artikkelen, den kan inneholde ubetydelige forskjeller fra forlagets pdf-versjon.

En voldsom maktbalanse? En studie av relativ makt og forekomst av partnervold

Heidi Fischer Bjelland

Politihøgskolen

I studien undersøker jeg sammenhengen mellom partneres relative maktforhold og utøvelse av partnervold. Maktbalansen i parforholdene defineres gjennom partneres relative utdannings- og inntektsnivå. Jeg skiller mellom tre typer partnervold: fysisk makt- eller voldsbruk, psykisk vold og *både* fysisk og psykisk vold. Studien viser at partneres maktforhold har liten betydning for hvorvidt det utøves utelukkende fysisk vold. Derimot øker risikoen for å utsettes for utelukkende psykisk vold hvis egen inntekt eller utdanning overstiger partners. Relativ makt har betydning for kvinners, men ikke for menns erfaringer med *både* fysisk og psykisk partnervold. Kvinner med høyere inntekt eller utdanning enn partner har en forhøyet risiko for å utsettes for denne typen partnervold.

Nøkkelord: Partnervold, psykisk vold, relativ makt

Relative power and the occurrence of domestic violence

This article examines partners' power relations and the occurrence of intimate partner violence as defined by relative levels of education and income. The results suggest that there are different mechanisms behind different types of violence: While status incompatibilities do not influence the occurrence of *physical* violence, the risk of experiencing *emotional* abuse increases when socioeconomic status exceeds that of the partner. Furthermore, partners' power relations influence the risk of women but not of men experiencing *both* physical violence and emotional abuse.

Key words: Intimate partner violence, emotional abuse, status compatibility

I denne artikkelen undersøker jeg hvilken betydning partners relative maktforhold har for forekomsten av vold i parforhold. I 2012 ble det anmeldt nesten 2600 tilfeller av mishandling i familieforhold (Statistisk sentralbyrå, 2012). Et stort antall personer berøres altså enten direkte eller indirekte av partnervold. Vold mot kvinner har lenge vært ansett som et offentlig helseproblem (Haaland m.fl., 2005), men det er ikke bare kvinner som rammes av vold fra partner. Norske studier viser at menn og kvinner er omtrent like mye utsatt for fysisk partnervold med mindre alvorlig fysisk skadepotensial (Haaland m.fl., 2005; Pape og Stefansen, 2004). Langt flere kvinner enn menn utsettes imidlertid for grovere voldshandlinger med store fysiske skadevirkninger (Haaland m.fl., 2005: 60). Ved å analysere representative surveydata undersøker jeg i denne studien både menns og kvinners voldserfaringer, og studien er den første som undersøker relasjonelle forklaringsfaktorer på partnervold på norske data. Jeg skiller mellom tre ulike former for partnervold: bruk av fysisk makt eller vold, bruk av psykisk vold og bruk av *både* fysisk og psykisk vold mot partner.

1 Tidligere forskning på partnervold

Forskning på partnervold deles vanligvis inn i to hovedperspektiver: det «feministiske perspektivet» og «familievoldsperspektivet» (Johnson, 1995). Den feministiske forskningstradisjonen oppsto med de første studiene av partnervold på 70-tallet. Forskere innenfor denne tradisjonen forsto vold som rotfestet i kjønnsmaktreelasjoner og mente at partnervold skyldtes samfunnets patriarkalske struktur. Innenfor familievoldsperspektivet ble det derimot hevdet at vold like gjerne oppsto som et resultat av situasjonelle konflikter mellom partnerne (Johnson, 2008: 19). Forskningsfunn fra denne tradisjonen gjorde at man måtte justere konklusjonene fra tidligere studier. Det ble påvist at også menn utsettes for partnervold, og lav sosioøkonomisk status og alkoholmisbruk ble trukket inn som mulige forklaringsfaktorer (Anderson, 1997: 662). Den amerikanske voldsforskeren Michael Johnson hevdet at de motstridende funnene skyldtes at de to retningene hadde studert ulike fenomener (1995). Johnsons argument står fremdeles ved lag innenfor forskningen på partnervold, og i dag pekes det i liten grad på patriarkalske samfunnsstrukturer som den eneste utslagsgivende faktor for voldsbruk. Viktigheten av å se volden i lys av andre former for sosiale strukturer og i lys av kulturelle forståelser av kjønn, trekkes nå oftere inn i studier av vold (Anderson, 2005).

Noen få norske studier har påvist at lav inntekt og lav utdanning øker risikoen for både å utøve og å utsettes for fysisk partnervold (Haaland m.fl., 2005; Pape og Stefansen, 2004; Pape, 2003). Dette fokuset på forklaringsfaktorer knyttet til enkeltindivider plasseres således

innenfor familievoldstradisjonen, men er etter min mening problematisk ettersom vold både oppstår, utvikles og utøves i relasjoner mellom mennesker. Studier av partnervold bør derfor også granske mønstre innenfor par-relasjoner (Williams og Frieze, 2005). Slike *relasjonelle* forklaringsfaktorer har fått noe mer fokus i internasjonale studier av partnervold. I en studie av relativ makt og kvinners risiko for å utsettes for partnervold, finner den amerikanske sosiologen Kristin Anderson at jo mer kvinner tjener i forhold til partner, desto høyere er hennes risiko for å utsettes for fysisk partnervold (1997). Funnene strider imot teorier utviklet innenfor familievoldstradisjonen, der det antas at lav sosioøkonomisk status, uavhengig av kjønn, øker voldsrisikoen. At relativ ulikhet knyttet til sosioøkonomiske faktorer som utdanning eller inntekt påvirker voldsrisiko, er heller ikke forenlig med den feministiske forståelsen av partnervold. For å forstå mer av voldens betydning og hvilke mekanismer som er til stede bak kvinner og menns voldsbruk er det derfor, ifølge Anderson, behov for nye teorier som integrerer elementer fra begge tradisjoner og som sammenfatter disse med ideer fra kjønnsteori (Anderson, 1997: 656–58). Gjennom å studere voldsbruk i lys av sosiale strukturer, maktrelasjoner og sosiale konstruksjoner av maskulinitet og feminitet, vil man kunne forstå kompleksiteten i disse mekanismene bedre. I denne artikkelen vil jeg forsøke å gjøre nettopp dette.

Kunnskapen om omfanget av psykisk partnervold i Norge er begrenset. Én mulig forklaring på dette kan være metodiske målingsproblemer, men generelt har man vært lite opptatt av *betydningen* av den ikke-fysiske volden. Selv om to norske undersøkelser viser forekomsten av «krenkelser og kontrollerende atferd» (Pape og Stefansen, 2004) og «ikke-voldelige kontrollstrategier» (Haaland m.fl., 2005), omtales disse handlingene stort sett bare når de forekommer samtidig med fysisk maktbruk. I en landsomfattende undersøkelse av partnervold fra 2005 fremgår det likevel at blant personer som *ikke* har vært utsatt for trusler eller fysisk maktbruk fra partner, har 11,1 % vært utsatt for minst én form for psykisk vold eller kontrollstrategier fra partner (Haaland m.fl., 2005: 118). Tilsvarende forhold er funnet i Sverige (Holmberg og Stjernqvist, 2005) og Finland (Heiskanen og Piispa, 1998). Slike funn, sammen med antakelser om at psykisk vold ofte oppstår *før* fysisk makt- eller voldsbruk, tyder derfor på at psykisk vold ikke bør utelates i partnervoldsstudier (McHugh og Frieze, 2006).

Selv om kunnskapen rundt norske menns og kvinners voldserfaringer stadig øker, er det nødvendig å søke etter mer dyptgående forklaringer på partnervolden. I denne artikkelen undersøkes partnervold i lys av maktforholdet mellom partnere. Denne tilnærmingen gjør det mulig å identifisere risikofaktorer knyttet til par, og slik håper jeg å kunne bidra et stykke på

vei til en bedre forståelse av forekomsten av fysisk makt- eller voldsbruk og psykisk vold eller krenkelser blant norske par. Mitt forskningsspørsmål er følgende: Hvilken betydning har relativ makt, operasjonalisert til relativ sosioøkonomisk status, for forekomsten av makt- eller voldsbruk innenfor parforhold?

2 Tre relasjonelle mekanismer bak makt- eller voldsbruk

Innenfor partnervoldsforskningen defineres ofte maktforholdet mellom to partnere gjennom deres inntekt eller utdanning (Kaukinen, 2004: 454). Med utgangspunkt i disse dimensjonene av makt spesifiserer jeg et sett med relasjonelle mekanismer som antas å kunne frembringe ulike former for partnervold.

2.1 Stress, frustrasjon og voldsbruk

Den første mekanismen jeg vil presentere knyttes til en form for situasjonell fysisk makt- eller voldsbruk. Vold som oppstår mellom partnere med ulik sosioøkonomisk status kan forstås på mange ulike måter. Innenfor stress- og frustrasjonsteorier hevdes det at personer som befinner seg i en stressfylt situasjon, hovedsakelig grunnet utilstrekkelig økonomi, vil kunne være særlig tilbøyelige til å utføre vold mot partner. Dette forklares med at ens økonomiske situasjon ikke innfrir samfunnets forventninger til økonomisk selvstendighet (Riggs m.fl., 2000: 1293). Volden forventes å oppstå i forbindelse med konflikter mellom partnere og vil kunne bryte ut som et resultat av en grunnleggende frustrert tilværelse. Stress- og frustrasjonsteoriene kan plasseres innenfor familievoldsperspektivet, og slike teorier er anvendt i flere studier som diskuterer sammenhengen mellom relativ makt og partnervold (f.eks. Straus m.fl., 2006; Kaukinen, 2004).

Den *relative stress- og frustrasjonsmekanismen* kobles til tradisjonelle kjønnsrolleforventninger om mannen som hovedforsørger og familiens maktoverhode, og på denne måten kombineres de sosioøkonomiske forklaringsfaktorene med en mer feministisk tankegang. Forventningen bak denne kjønnsspesifikke mekanismen er at menn (men ikke kvinner) som befinner seg i en «underlegen» posisjon i forhold til partner vil kunne oppleve dette som en så stressfylt tilværelse at det vil kunne resultere i et høyt konfliktnivå mellom partnerne. Alle par vil tidvis oppleve konflikter, men dersom mannen oppfatter sin egen status som uforenlig med tydelige *tradisjonelle* kjønnsrolleforventninger, vil han lettere, i disse konfliktsituasjonene, kunne ty til fysisk vold (med eller uten bruk av psykisk vold). For eksempel vil menn med mye lavere inntekt eller utdanning enn partner kunne oppleve dette som svært frustrerende, ettersom dette strider imot særlig tradisjonelle normer rundt inntekts-

eller utdanningsforholdet mellom menn og kvinner. Bruk av fysisk makt- eller voldsbruk vil dermed kunne anses som et virksomt middel for å gjenopprette et mer tradisjonelt makt- og dominansforhold mellom partnerne.

2.2 Vold som motmakt

Den andre mekanismen jeg har spesifisert, omhandler psykisk voldsbruk og kobles til mer moderne forståelser av kjønn og makt. De tradisjonelle kjønnsrollemønstrene som ble skissert av Parsons og strukturfunksjonalismen på 1950-tallet har vært gjenstand for mye kritikk (Ve, 1992: 151). Parsons er blant annet kritisert for å komme med en overforenklet forklaring av hvordan kjønnsroller produserer såkalte kjønnspersonligheter som menn og kvinner erverver fra generasjon til generasjon, og for å utelate *maktrelasjonen* mellom kvinner og menn i kjønnsrollebegrepet (Carrigan m.fl., 1985: 554–56). Artikkelen 'Towards a new sociology of masculinity' (Carrigan m.fl., 1985) førte til at det vokste frem en ny og mer relasjonell forståelse av makt og maskulinitet (Lorentzen, 2006: 124). I motsetning til Parsons hevdet Carrigan og medarbeidere (1985: 581) at det ikke eksisterte en individuell «mannlig kjønnsrolle» som skapte eller formet menns maskulinitet. De fastholdt i stedet at maskuliniteten er dynamisk og konstrueres i relasjon med andre, og at det følgelig måtte være ulike måter å «gjøre» maskulinitet på. Som med alle typer sosial handling må forståelsen av maskulinitet altså ses i forhold til sosial kontekst (Lorentzen, 2006: 126).

Goodes ressursteori fremmer en slik relasjonell kjønnsforståelse (Goode, 1971). Teorien dreier seg om fordeling av makt og står nær de feministiske teoriene. Idéen er at personer med lite «maktdefinerende» ressurser i forhold til partner vil kunne benytte vold som en strategi for å tilegne seg mer makt over partneren sin, og på den måten klare å opprettholde maktbalansen i forholdet. Partnernes maktforhold defineres ut fra deres sosioøkonomiske ulikheter, og betydningen av slike relasjonelle ulikheter har vært utgangspunktet for en rekke studier som blant annet omhandler partnervold, samlivsbrudd og generell tilfredshet med livssituasjon (Atkinson m.fl., 2005; Tichenor, 1999; Heckert m.fl., 1998; Ono, 1998). Ettersom maktforholdet defineres ut fra partneres sosioøkonomiske ressurser, kan ressursteorien også knyttes til familievoldsperspektivet. Poenget er at det er det *relasjonelle* maktforholdet mellom partnerne som står i fokus, ikke deres individuelle sosiodemografiske posisjoner.

Ressursteorien er imidlertid kritisert for å overse betydningen av etablerte kjønnsroller og kulturelle normer (Atkinson m.fl., 2005; Anderson, 1997). Dersom disse faktorene ikke inkluderes i forståelsen av voldsbruk, vil det altså forventes at *både* menn og kvinner med

færre maktdefinerende ressurser enn partner vil kunne benytte vold som en slags balanserende maktstrategi. Forskningen på betydningen av volden som rammer menn er begrenset, men studier som har undersøkt voldsbruk i lys av ressursteorien har likevel ikke funnet støtte for dette.

For å forstå voldsbruk mellom partnere er det derfor nødvendig å studere trekk både ved parforholdet og ved samfunnets sosiale struktur og kulturelle kjønnsforståelse (MacMillan og Gartner, 1999: 957). Både menns og kvinners voldsbruk antas å være tett knyttet til samfunnets syn på maskulinitet og feminitet. Dagens likestillingsideologi har ført med seg endringer i kjønnsstrukturen i samfunnet og har fremkalt kjønnsrolleoppfatninger som står i motsetning til det mer tradisjonelle synet på maktfordelingen mellom kjønnene. Med slike nye forståelser av maktforholdet mellom menn og kvinner kommer også nye forståelser av maskulinitet og feminitet. Spesielt antas den økende likestillingen å ha påvirket menns maskulinitetsforståelse, og flere partnervoldsstudier har skrevet om en *truet* eller *omtvistet maskulinitet* (f.eks. Anderson, 2005; Anderson og Umberson, 2001). Ved å ta utgangspunkt i ressursteorien og koble denne til samfunnets kjønnsrollenormer, spesifiserer jeg dermed *motmaktmekanismen*. Forventningen bak motmaktmekanismen er nemlig at menn (men *ikke* kvinner) med lavere sosioøkonomisk status enn partner vil kunne benytte psykisk vold eller kontroll av partner som en såkalt «balanserende motmaktstrategi». Ifølge Kaukinen (2004: 466) er det nemlig slik at menn som mangler tilgang på tradisjonelle maskuline ressurser (som for eksempel å kunne forsørge familien), vil kunne kompensere for dette ved å bruke *psykisk*, men ikke fysisk vold mot partner. I likhet med den relative stress- og frustrasjonsmekanismen forventes motmaktmekanismen altså å kunne frembringe vold mot personen med flest «maktressurser» i forholdet. De to mekanismene antas imidlertid å trekke på ulike sosiale normer om kjønn og å frembringe ulike former for partnervold. Mens den relative stress- og frustrasjonsmekanismen ble koblet til en mer tradisjonell kjønnsrolleforståelse og ble forventet å kunne frembringe fysisk maktbruk (med eller uten psykisk vold), kobles motmaktmekanismen altså til en mer likestilt kjønnsrolleforståelse der målet om et mer balansert maktforhold tenkes å oppnås gjennom bruk av *utelukkende* psykisk vold eller kontroll over partner.

2.3 Økonomisk avhengighet

Den siste mekanismen jeg vil trekke inn har jeg valgt å kalle *avhengighetsmekanismen*. Denne står i tydelig kontrast til de to foregående mekanismene, idet volden nå rettes mot personen med *færrest* maktressurser. Avhengighetsmekanismen forventes altså å kunne frembringe

vold (fysisk eller psykisk) mot personer som er økonomisk avhengige av partner. Mye sosiologisk forskning har undersøkt hvordan et eventuelt avhengighetsforhold mellom to partnere kan påvirke parforholdet. Teorier om «ekteskapelig avhengighet» hevder for eksempel at personer som er økonomisk avhengig av partner har en økt risiko for å utsettes for partnervold (Kalmuss og Straus, 1982). Avhengighetsmekanismen er spesifisert på bakgrunn av disse teoriene, som knyttes tett opp mot den feministiske voldsforståelsen: Menn utøver vold mot kvinner som en forsterkende måte å uttrykke maskulinitet på. Slik forutsettes det altså en slags automatikk i det at man ønsker å utføre vold.

3 Data og metode

Dataene er hentet fra «Undersøkelse om trygghet i hverdagen». Spørreundersøkelsen ble gjennomført i 2003/2004 av Statistisk sentralbyrå i samarbeid med Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR). Et representativt utvalg ble trukket, og undersøkelsen ble sendt til 7700 personer. 4618 personer besvarte undersøkelsen (svarprosent 59,4). Av disse levde 1640 menn og 1791 kvinner i et parforhold (enten ekteskap eller samboerskap), og disse 3431 personene utgjør det endelige utvalget i studien. Statistisk sentralbyrå hentet også inn opplysninger om respondentene fra utdanningsregisteret, og disse er koblet til spørreskjemadataene.

3.1 Avhengige variabler

«Fysisk makt- eller voldsbruk» operasjonaliseres på bakgrunn av ni spørsmål som blant annet omhandler hvorvidt nåværende partner har slått, tatt kvelertak eller kastet gjenstander mot respondenten, opptrådt voldsomt eller hindret respondenten i å bevege seg fritt (for en mer detaljert beskrivelse av variablene, se Bjelland, 2011). Et positivt svar på ett av de ni spørsmålene klassifiseres som «utsatt for fysisk makt- eller voldsbruk». Denne typen operasjonalisering av fysisk vold eller maktbruk er svært vanlig innenfor voldsforskningen (se f.eks. Straus m.fl., 2006; Haaland m.fl., 2005; Kaukinen, 2004). Det er flere årsaker til at én fysisk hendelse er tilstrekkelig for å kunne betegnes som vold. Uavhengig av hvilke fysiske konsekvenser en slik hendelse får er hendelsen en krenkelse, den medfører risiko for fysisk skade, og ikke minst skal det ofte bare én slik hendelse til for å drastisk endre maktbalansen i parforholdet (Straus m.fl., 2006: 42).

Forskjellen mellom det å hindre partner i å bevege seg og det å slå partners hode mot en vegg, som begge defineres som «fysisk makt- eller voldsbruk», er stor. Dette betyr at studiens voldsdefinisjoner kan fremstå som lite nyanserte. Jeg understreker derfor at jeg på

ingen måte vil benytte voldsvariablene som et mål på grad av mishandling. Hensikten med operasjonaliseringen er å klare å fange opp alle tilfeller av makt- eller voldsbruk slik at disse kan benyttes til å påvise eventuelle mønstre mellom partneres maktforhold og forekomst av ulike typer partnervold.

Psykisk vold har i høyere grad enn fysisk voldsbruk en subjektiv forståelse. Studiens datamateriale inneholder forholdsvis detaljerte spørsmål, noe som gjør definisjonen av psykisk vold noe enklere. «Psykisk vold eller kontroll» operasjonaliseres på bakgrunn av ti spørsmål som respondenten oppgir å være beskrivende for nåværende partner (hvorvidt partner er sjalu og ikke vil at respondenten snakker med andre, ulike former for trusler og ydmykelse og om partner krever å vite hvor man er og hvem man er sammen med etc.). Tema for spørsmålene er de samme som inngår i Pence & Paymars «The Power and Control Wheel», som innenfor voldsforskningen er en svært vanlig måte å identifisere psykisk vold og kontroll på (se f.eks. Outlaw, 2009; Holmberg og Stjernqvist, 2005; Lundgren m.fl., 2001; Johnson, 1995) Ett positivt svar på spørsmålene kategoriseres som «utsatt for psykisk vold eller kontroll fra partner».

Uavhengig av type partnervold, er det ofte slik at de mest alvorlige tilfellene har foregått i parforhold som nå er avsluttet (Lundgren m.fl., 2001). Dette muliggjør en seleksjon i datamaterialet som benyttes i denne studien. Dersom vold som utføres av nåværende partner er «mindre» alvorlig, betyr dette at volden som rapporteres i denne studien ikke er representativ for det generelle omfanget av partnervold i befolkningen.

3.2 Uavhengige variable: Mål på maktulikhet mellom partnere

Makt kan måles på ulike måter. Én dimensjon av makt kan knyttes til sosioøkonomiske variabler som inntekt og utdanning. Som nevnt er disse variablene noen av de mest brukte målene på partneres makt eller maktforhold, og jeg har derfor valgt å begrense maktbegrepet til disse to variablene også i min studie. *Relativ makt* defineres altså ved at jeg konstruerer ulike kombinasjoner av 1) partneres utdanning og 2) partneres inntekt.

Respondentens utdanningsnivå er opprinnelig hentet fra registerdata og omkodes til verdiene 1) grunnskole 2) videregående 3) høyskole/universitet. Omkodingen ble gjort for å lettere kunne kombinere respondentens utdanning med partners utdanning, som oppgis av respondenten og har tilsvarende tre verdier. Ut fra disse opplysningene konstrueres fire dummyvariabler som angir kombinasjoner av respondentens og partners utdanningsnivå: respondent har 1) «lavere utdanning enn partner» (ett til to utdanningsnivåer lavere) (N=741), 2) «likt utdanningsnivå» (N=1936), 3) «høyere utdanning» (ett nivå høyere) (N=606) og 4)

«mye høyere utdanning» (to nivåer høyere) (N=88). Relativt utdanningsnivå ble i utgangspunktet kodet til fem dummyvariabler, men ettersom gruppen «mye lavere utdanning enn partner» var såpass liten (N=34), ble disse slått sammen med «lavere utdanning enn partner». Variabelen som angir respondentens *individuelle* utdanningsnivå, som blir benyttet som en kontrollvariabel i analysene, inneholder de opprinnelige verdiene fra registerdataene, fra 0) «ingen» til 8) «forskernivå».

Fem dummyvariabler angir økonomisk ulikhet. Variablene «respondentens inntekt» og «partners inntekt» består begge av 7 verdier (fra «0–100 000 kroner» til «fra 450 000 og oppover»). Dummyvariablene konstrueres ved å beregne hvor stor prosentandel respondenten tjener av parets felles inntekt. Variablene for relativt inntektsnivå er følgelig «respondent tjener mye mindre enn partner» (< 32 % av felles inntekt) (N=506), «mindre enn partner» (32–47 % av felles inntekt) (N=877), «ca. det samme som partner» (48–52 % av felles inntekt), (N=680), «mer enn partner» (53–68 % av felles inntekt) (N=799), og «mye mer enn partner» (> 68 % av felles inntekt) (N=481).

For å måle sammenhengen mellom relativ makt og partnervold, benyttes logistisk regresjonsanalyse. Denne metoden er velegnet når den avhengige variabelen er dikotom. Det utføres separate regresjonsanalyser med de tre ulike formene for vold som avhengig variabel. For å begrense antallet tabeller i artikkelen, vil jeg kun presentere tabeller som viser betydningen av *relativ utdanning* opp mot de avhengige variablene. Analyseresultater knyttet til relativ inntekt vil, der det er hensiktsmessig, sammenfattes i figurer som viser predikert sannsynlighet for å utsettes for makt eller vold fra partner. I presentasjonen av tabellene viser modell 1 betydningen av relativ utdanning, modell 2 inkluderer individuell utdanning, og modell 3 kontrollerer for en rekke andre faktorer som antas å kunne forklare noe av forekomsten av partnervold (for eksempel egen helsetilstand og parets alkoholforbruk).

4 Resultater

4.1 Risiko for fysisk makt- eller voldsbruk

Blant menn er den hyppigst rapporterte formen for fysisk makt- eller voldsbruk det å bli slått med flat hånd. 7,3 % menn (N=119) har opplevd at nåværende partner har utsatt dem for dette. 2,6 % av kvinnene (N=47) har opplevd tilsvarende hendelse ($p<.001$). Kvinner rapporterer oftest om at partner har hindret dem i å bevege seg fritt. 5,1 % av kvinnene (N=91) har blitt utsatt for dette, mens dette gjelder for 2,7 % av mennene (N=45) i utvalget ($p<.001$). Totalt oppgir 10,2 % menn (N=168) og 7,4 % kvinner (N=133) at de har vært utsatt for minst én av formene for fysisk makt- eller voldsbruk fra partner ($p<.01$). Begrenser vi

hendelsene til å gjelde *utelukkende* fysisk makt- eller voldsbruk (uten noen former for psykisk vold), oppgir 5,5 % menn (N=90) og 3,3 % kvinner (N=59) å ha opplevd dette.

Logistiske regresjonsanalyser av menns opplevelser av fysisk makt- eller voldsbruk fra partner viser at hverken relativ utdanning eller relativ inntekt har noen betydelig innvirkning på voldsrisiko (analyseresultater av relativ utdanning vises i tabell 1). Ser vi derimot på *individuelle* forklaringsfaktorer, fremgår det at høy utdanning øker menns risiko for å utsettes for fysisk makt- eller voldsbruk, kontrollert for alle de andre variablene i modellen. Forholdet mellom partners utdanningsnivå ser derimot ut til å ha en signifikant betydning for *kvinner* voldsrisiko. Omregnes logitverdiene til oddsforhold, fremgår det at kvinner med like lang utdanning som partner har 2,8 ganger så høy sannsynlighet for å utsettes for fysisk makt- eller voldsbruk som kvinner med lavere utdanning enn partner, mens kvinner med mye høyere utdanning enn partner har 3,8 ganger så høy voldsrisiko som kvinner med lavere utdanning enn partner.¹ I lys av den relative stress- og frustrasjonsmekanismen, som ble forventet å kunne frembringe vold *kun* mot kvinner, er disse funnene som forventet. Ettersom andelen kvinner med mye høyere utdanning enn partner er lav (N=60), må funnene imidlertid tolkes med forsiktighet.² Analyser av relativ inntekt og kvinners voldsutsatthet samsvarer imidlertid ikke med overnevnte funn. I kontrast til hva som ble forventet av den omtalte stress- og frustrasjonsmekanismen, fremgår det at hverken likheter eller ulikheter mellom partners inntekter endrer kvinners voldsrisiko signifikant.

Tabell 1 viser at både menns og kvinners voldsrisiko påvirkes av eget alkoholbruk. Jo hyppigere alkoholbruk, desto høyere er risikoen for å utsettes for fysisk makt- eller voldsbruk fra partner.³ Dette er i tråd med tidligere forskning (se f.eks. Pape, 2003; Riggs m.fl., 2000). *Partners* alkoholbruk har derimot ingen signifikant betydning for egen voldsrisiko, hverken for menn eller for kvinner.

Tabell 1. Binær logistisk regresjon. Erfaringer med fysisk makt- eller voldsbruk fra nåværende partner, etter relativ utdanning. Menn og kvinner (separate analyser)

Modell	Menn			Kvinner		
	1	2	3	1	2	3
Lavere utdanning	<i>ref</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>	<i>ref</i>
Likt utdanningsnivå	-1.116 (.273)	-5.561 (*) (.317)	-4.566 (.321)	1.192 * (.477)	.958 (*) (.505)	1.011 * (.511)
Høyere utdanning	-.252 (.375)	-.690 (*) (.406)	-.558 (.415)	.045 (.637)	-.163 (.654)	-.078 (.661)
Mye høyere utdanning	.205 (.770)	-.506 (.804)	-.313 (.817)	1.578 * (.686)	1.184 (.733)	1.329 (*) (.750)
Individuelt utdanningsnivå (0 = ingen, 8 = forskernivå)		.262 ** (.085)	.212 * (.090)		.147 (.098)	.139 (.103)
Alder			-.039 (.025)			.009 (.034)
Alder partner (1=18–23, 8=60+)			.137 (.146)			-.175 (.183)
Gift (1=ja)			.106 (.274)			.546 (.339)
Helsetilstand (1=meget god, 5 = meget dårlig)			.988 (*) (.584)			.547 (.583)
Alkoholbruk (1=aldri, 5=hver dag)			.842 * (.413)			.862 (*) (.502)
Alkoholbruk partner (1=aldri, 5=hver dag)			.099 (.185)			-.428 (.262)
Helse* eget alkoholbruk			-.289 (*) (.175)			-.006 (.178)
Konstantledd	-2.731 *** (.231)	-3.604 *** (.369)	-5.637 *** (1.416)	-4.217 *** (.450)	-4.697 *** (.554)	-7.003 *** (1.640)
-2LL (df)	648.54 (3)	638.59 (4)	627.86 (11)	481.57 (3)	479.25 (4)	456.74 (11)
Nagelkerke R ²	.001	.020	.040	.034	.040	.091
N	1515	1515	1515	1661	1661	1661

(*) p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001. *ref*: referansekategori. Standardfeil i parentes.

4.2 Risiko for både fysisk og psykisk vold

4,8 % menn (N=78) og 4,1 % kvinner (N=74) oppgir å ha vært utsatt for både fysisk og psykisk vold fra nåværende partner. Som i analysene av *utelukkende* fysisk makt- eller

voldsbruk, fremgår det at hverken relativ utdanning eller relativ inntekt har noen betydelig innvirkning på menns risiko for å utsettes for både fysisk og psykisk vold. Analyseresultater for relativ utdanning vises i tabell 2. Når det gjelder kvinner derimot, har *både* relativ utdanning og relativ inntekt en signifikant innvirkning på kvinners sannsynlighet for å utsettes for denne «doble» formen for vold. Kvinner med mye høyere utdanning enn partner har 4,5 ganger så høy risiko for å utsettes for både fysisk og psykisk vold som kvinner med lavere utdanning enn partner når alle andre variabler i analysemodellen holdes konstant (tabell 2). Funnene rundt både menns og kvinners voldsrisiko gir således støtte til den kjønnsespesifikke stress- og frustrasjonsmekanismen.

Eget alkoholbruk har ingen signifikant innvirkning på hverken menns eller kvinners risiko for å utsettes for både fysisk og psykisk vold (tabell 2). Dette funnet står dermed i kontrast til analysene av *utelukkende* fysisk vold, der det fremgikk at et hyppig alkoholbruk øker både menns og kvinners risiko for å bli utsatt for partnervold. Slike motstridende funn antyder at det kan være ulike mekanismer i virkning bak ulike former for vold. Analysefunn rundt alkohol og voldsbruk diskuteres nærmere senere i artikkelen.

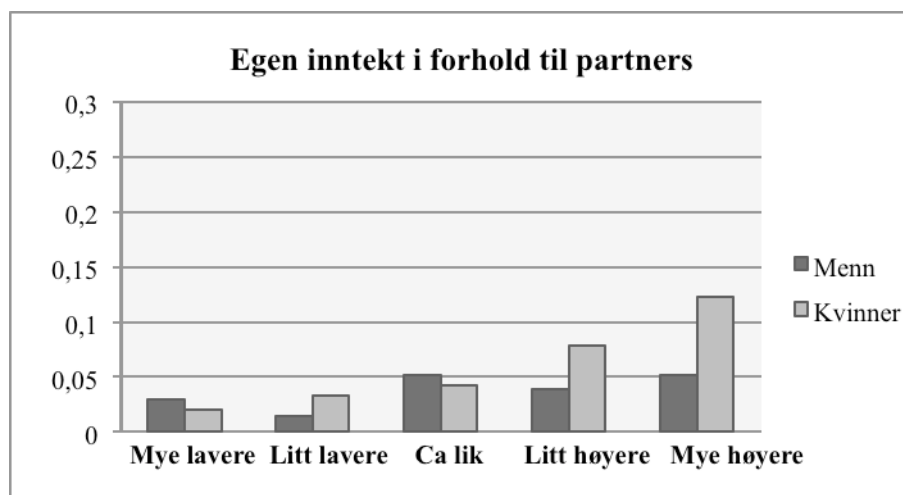
Tabell 2. Binær logistisk regresjon. Erfaringer med både fysisk og psykisk vold fra nåværende partner, etter relativt utdanningsnivå. Menn og kvinner (separate analyser)

Modell	Menn			Kvinner		
	1	2	3	1	2	3
Lavere utdanning	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>
Likt utdanningsnivå	-.293 (.294)	-.359 (.325)	-.299 (.331)	.299 (.363)	.451 (.384)	.394 (.387)
Høyere utdanning	.096 (.360)	.028 (.386)	.132 (.400)	.235 (.435)	.373 (.450)	.318 (.457)
Mye høyere utdanning	-.415 (1.047)	-.534 (1.075)	-.215 (1.093)	1.311 * (.537)	1.610 ** (.598)	1.504 * (.611)
Individuelt utdanningsnivå (0 = ingen, 8 = forskernivå)		.043 (.089)	.071 (.098)		-.110 (.096)	-.064 (.102)
Alder			-.036 (.026)			.024 (.031)
Alder partner (1=18–23, 8=60+)			.024 (.153)			-.165 (.165)
Gift (1=ja)			-.214 (.281)			-.036 (.296)
Helsetilstand (1=meget god, 5 = meget dårlig)			-.051 (.573)			-.189 (.456)
Alkoholbruk (1=aldri, 5=hver dag)			-.312 (.435)			-.597 (.391)
Alkoholbruk partner (1=aldri, 5=hver dag)			.099 (.195)			.220 (.215)
Helse* eget alkoholbruk			.161 (.176)			.181 (.153)
Konstantledd	-2.843 *** (.242)	-2.984 *** (.379)	-1.920 (1.451)	-3.509 *** (.321)	-3.160 *** (.441)	-3.116 * (1.311)
-2LL (df)	577.22 (3)	576.98 (4)	560.57 (11)	537.05 (3)	535.74 (4)	527.17 (11)
Nagelkerke R ²	.004	.005	.039	.011	.014	.033
N	1515	1515	1515	1661	1661	1661

(*) p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001. *ref.*: referansekategori. Standardfeil i parentes.

Analyser av relativ inntekt viser at sannsynligheten for å utsettes for partnervold stiger jevnt jo mer kvinner tjener i forhold til partner. Sammenlignet med kvinner med mye lavere inntekt enn partner (referansegruppen), har kvinner med omtrent lik inntekt som partner 2,2

ganger så høy risiko for å oppleve både fysisk og psykisk vold (b .078, SE .452, $p < .10$), kvinner med litt høyere inntekt enn partner har 4,2 ganger så høy voldsrisiko (b 1.443, SE .583, $p < .05$), og kvinner med *mye* høyere inntekt enn partner har nesten syv ganger så høy sannsynlighet for å utsettes for denne voldsformen (b 1.935, SE .583, $p < .001$). Andelen kvinner som tjener mye mer enn partner er imidlertid lav, og funnene må derfor tolkes med forsiktighet.⁴ Funnene knyttet til relativ inntekt sammenfattes i figur 1.

Figur 1. Predikert sannsynlighet for å utsettes for både fysisk og psykisk vold fra nåværende partner, etter relativ inntekt⁵

4.3 Risiko for psykisk vold eller kontroll

Av alle formene for psykisk vold eller kontroll er det at partner krever å vite hvor man er og hvem man er sammen med, den vanligste rapporterte hendelsen blant både menn og kvinner i utvalget. 14,8 % menn (N=242) og 7,4 kvinner (N=132) opplever at nåværende partner krever dette ($p < .001$). 19,1 % menn (N=314) og 12,2 % kvinner (N=219) rapporterer å ha opplevd minst én form for psykisk vold fra partner ($p < .001$). Begrenser vi hendelsene til å gjelde *utelukkende* psykisk vold (uten fysisk maktbruk), rapporterer 14,4 % menn (N=236) og 8,1 % kvinner (N=145) å ha opplevd dette.

Logistiske regresjonsanalyser viser at menn med høyere utdanning enn partner har større sannsynlighet for å utsettes for psykisk vold enn menn med lavere utdanning enn partner (se tabell 3). Jo høyere utdanningen er i forhold til partner, desto større er risikoen for å utsettes for psykisk vold eller kontroll. Dette funnet står i klar kontrast til hva som ble forventet (jf. spesifiseringen av motmaktmekanismen). Tabell 3 (modell 2 og 3, menn) viser dessuten også noen motstridende sammenhenger. Menns risiko for å utsettes for psykisk vold

synker jo høyere egen utdanning er, men *stiger* jo høyere utdanningen er i forhold til partner. Disse motstridende funnene vil diskuteres senere i artikkelen.

Kvinner med like lang, høyere eller mye høyere utdanning enn partner har alle en høyere risiko for å utsettes for psykisk vold enn kvinner med lavere utdanning enn partner (tabell 3). Dette er altså i henhold til hva som ble forventet av motmaktmekanismen. Omregnes logitverdiene til oddsrater, fremgår det at kvinner med mye høyere utdanning enn partner har nesten 4,5 ganger så høy sannsynlighet for å utsettes for psykisk vold som kvinner med lavere utdanning enn partner, når alle øvrige variabler holdes konstant. I likhet med analysefunnene blant menn fremgår det at kvinners voldsrisiko synker når det *individuelle* utdanningsnivået øker.

Analyser av alkoholbruk viser at egne alkoholvaner ikke har noen signifikant betydning for menns risiko for å utsettes for psykisk vold og en generelt liten betydning for kvinners voldsrisiko (se tabell 3). Kobler vi dette funnet til analysene av de to andre formene for vold, ser vi altså at det å ha et hyppig alkoholbruk øker både menns og kvinners risiko for å utsettes for utelukkende *fysisk* makt- eller voldsbruk, men at dette ikke har noen betydelig innvirkning på risikoen for å utsettes for utelukkende *psykisk* vold eller for *begge* former for vold. Denne sammenhengen mellom alkoholbruk og ulike typer partnervold er ikke tidligere påvist i analyser av norske data.⁶ Dette betyr at når forekomsten av fysisk vold undersøkes i *kombinasjon* med forekomsten av psykisk vold eller kontroll (slik som ofte er tilfellet i mye voldsforskning), vil risikofaktorene for de ulike voldsformene kunne utviskes. Dette illustrerer viktigheten av å skille mellom ulike typer voldsbruk i partnervoldsstudier.

Tabell 3. Binær logistisk regresjon. Erfaringer med psykisk vold fra nåværende partner, etter relativt utdanningsnivå. Menn og kvinner (separate analyser)

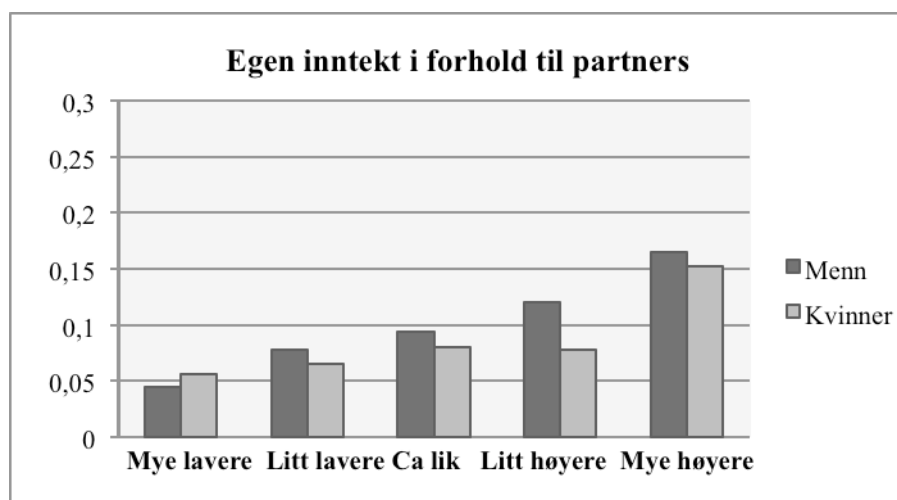
Modell	Menn			Kvinner		
	1	2	3	1	2	3
Lavere utdanning	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>	<i>ref.</i>
Likt utdanningsnivå	-.007 (.189)	.277 (.201)	.331 (.207)	.302 (.255)	.789 ** (.266)	.799 ** (.270)
Høyere utdanning	.403 (*) (.229)	.709 ** (.242)	.832 *** (.253)	.397 (.298)	.858 ** (.308)	.930 ** (.316)
Mye høyere utdanning	.811 (*) (.468)	1.392 ** (.493)	1.467 ** (.515)	.335 (.519)	1.465 ** (.561)	1.496 ** (.572)
Individuelt utdanningsnivå (0 = ingen, 8 = forskernivå)		-.208 *** (.055)	-.191 ** (.060)		-.406 *** (.074)	-.418 *** (.081)
Alder			.021 (.016)			-.025 (.022)
Alder partner (1=18–23, 8=60+)			-.258 ** (.096)			-.027 (.116)
Gift (1=ja)			-.442 ** (.170)			-.215 (.211)
Helsetilstand (1=meget god, 5 = meget dårlig)			.655 * (.328)			.954 ** (.314)
Alkoholbruk (1=aldri, 5=hver dag)			.218 (.253)			.537 (*) (.301)
Alkoholbruk partner (1=aldri, 5=hver dag)			-.021 (.118)			.093 (.166)
Helse* eget alkoholbruk			-.172 (.106)			-.219 * (.109)
Konstantledd	-1.861 *** (.162)	-1.195 *** (.236)	-1.758 * (.856)	-2.733 *** (.225)	-1.474 *** (.315)	-2.763 ** (.963)
-2LL (df)	1248.2 (3)	1233.2 (4)	1197 (11)	909.88 (3)	876.29 (4)	851.68 (11)
Nagelkerke R ²	.008	.026	.067	.003	.050	.084
N	1515	1515	1515	1661	1661	1661

(*) p < .10, * p < .05, ** p < .01, *** p < .001. *ref.*: referansekategori. Standardfeil i parentes.

Analysene av relativ inntekt er tilnærmet lik analysene av relativ utdanning. Når det gjelder menn fremgår det at jo mer man tjener i forhold til partner, desto høyere er sannsynligheten for å utsettes for psykisk vold. Mens menn med høyere inntekt enn partner

har 2,9 ganger så høy sannsynlighet for å utsettes for psykisk vold som menn med mye lavere inntekt enn partner (b 1.065, SE .537, $p < 0.05$), har menn med mye høyere inntekt enn partner 4,2 ganger så høy sannsynlighet for å utsettes for psykisk vold som referansegruppen (b 1.432, SE .535, $p < 0.01$). Samtidig påvises de samme motstridende funnene som over. Mens risikoen for å utsettes for psykisk vold *stiger* jo høyere inntekten er i forhold til partner, *synker* altså voldsrisikoen jo høyere den individuelle inntekten er (b -.154, SE .056, $p < 0.01$).

Sammenhengen mellom relativ inntekt og *kvinner*s risiko for å utsettes for psykisk vold er derimot ikke like tydelig. Kvinner med mye høyere inntekt enn partner har en signifikant forhøyet risiko for å utsettes for psykisk partnervold (b 1.100, SE .470), men sammenhengen er bare signifikant på $p < 0.10$ -nivå og må dessuten tolkes med forsiktighet ettersom det bare er 3 % av kvinnene i utvalget som tjener mye mer enn partner. Figur 2 presenterer menns og kvinners predikerte sannsynlighet for å utsettes for psykisk vold, etter relativt inntektsnivå. Figuren viser at både menns og kvinners voldsrisiko stiger jo mer de tjener i forhold til partner, men stigningen er tydeligst og jevnest blant menn.

Figur 2. Predikert sannsynlighet for å utsettes for psykisk vold eller kontroll fra nåværende partner, etter relativt inntektsnivå

5 Diskusjon

Analysefunnene over viser noen sammenhenger mellom relativ sosioøkonomisk status og menns og kvinners sannsynlighet for å utsettes for partnervold. De påviste korrelasjonene er imidlertid bare begynnelsen på en forståelse av mulige risikofaktorer for makt- eller voldsbruk. Statistiske analyser er en test på en forklaring, men ingen forklaring i seg selv (Hedström, 2005: 23). Neste steg blir derfor å prøve å forstå analysefunnene i lys av de

overnevnte relasjonelle mekanismene, og slik komme nærmere en mekanismebasert forklaring på hvorfor de ulike typene partnervold oppstår. Hensikten er ikke å finne ut av hvorfor menn og kvinner utøver vold (et spørsmål som grenser mer mot det psykologiske forskningsfeltet), men heller å prøve å forstå mer av hvordan maktforholdet mellom partnerne har innvirkning på forekomsten av partnervold og hvordan en slik maktrelatert voldsbruk kan forstås på bakgrunn av sosiale normer rundt kjønn og makt.

Tidligere i artikkelen ble det antatt at en mekanisme som ville kunne frembringe fysisk makt- eller voldsbruk mot kvinner var den *relative stress- og frustrasjonsmekanismen*. Forventningen var at menn som befinner seg i en «underlegen» posisjon innenfor parforholdet ville kunne oppleve denne tilværelsen som så stressfylt at det kunne resultere i et høyt konfliktnivå mellom partnerne. Det var i forbindelse med disse konfliktene at det ble forventet at menn, men ikke kvinner, ville kunne utøve fysisk makt- eller voldsbruk (med eller uten psykisk vold) mot partner. Analysene av partneres relative utdanningsnivå gir støtte til antakelsen om at det foreligger en slik relativ (og kjønnsspesifikk) stress- og frustrasjonsmekanisme bak den påviste voldsbruken: Mens det å ha høyere utdanning enn partner angivelig ikke har betydning for *menns* risiko for å utsettes for fysisk makt- eller voldsbruk (med eller uten psykisk vold), har *kvinner* med mye høyere utdanning enn partner en betraktelig høyere risiko for å utsettes for denne formen for voldsbruk enn kvinner med lavere utdanning enn partner.

Analysene av partneres *relative inntekter* gir også støtte til den såkalte stress- og frustrasjonsmekanismen. Selv om det å tjene mer enn partner ikke ser ut til å øke kvinners risiko for å utsettes for utelukkende fysisk makt- eller voldsbruk, har kvinner med mye høyere inntekt enn partner en særlig høy risiko for å utsettes for *både* fysisk og psykisk vold (nesten syv ganger så høy sannsynlighet som kvinner med mye lavere inntekt enn partner).

Funnene tolkes som at både inntekts- og utdanningsnivå er mulige posisjonsdefinerende faktorer innenfor parforhold. Menn som har mindre av disse maktdefinerende ressursene enn partner vil kunne oppleve dette som frustrerende og utilstrekkelig, ettersom det strider imot tradisjonelle sosiale normer om en mannsdominert maktfordeling i familien. Den subjektive oppfatningen av egen posisjon avhenger følgelig av de kulturelle normene aktøren handler innenfor. Analysene viste dessuten at det ikke bare er *ulikhet* mellom partnere som øker kvinners voldsrisiko. Mens kvinner med like lang utdanning som partner hadde en forhøyet risiko for å utsettes for utelukkende fysisk makt- eller voldsbruk, hadde kvinner med omtrent lik inntekt som partner en forhøyet risiko for å utsettes for *både* fysisk og psykisk vold. I lys av den relative stress- og

frustrasjonsmekanismen kan en mulig tolkning av dette være at også *likhet* mellom kjønnene kan oppfattes som noe som strider imot den tradisjonelle kjønnsbetingede maktfordelingen i et parforhold.

Funnene over antyder altså at det kan være en form for relasjonell stress- og frustrasjonsmekanisme i virkning bak den fysiske volden som oppstår innenfor parforhold. Likevel ser det ut til at den stressrelaterede mekanismen oftere vil kunne frembringe fysisk og psykisk vold enn *utelukkende* fysisk vold. Én mulig forklaring på dette kan være, ifølge Goode (1971: 625), at fysisk vold alene ikke er et virkningsfullt middel for å oppnå kontroll over andre. Legges dette til grunn kan analysefunnene forstås slik at den tradisjonelle maskuline maktdominansen ikke vil kunne gjenopprettes uten ytterligere bruk av psykisk vold eller kontroll. Det å utsette partner for begge former for vold kan således være et mer «formålstjenlig» middel dersom målet er å oppnå en tradisjonell form for dominans over partner.

I presiseringen av *motmaktmekanismen* ble det antatt at psykisk vold eller kontroll ville kunne benyttes som en slags «maktstrategi» for å utjevne et asymmetrisk maktforhold mellom partnere. Basert på tidligere forskning ble det forventet at menn, men ikke kvinner, ville utøve denne avmactsrelaterede volden mot en partner med høyere status enn seg selv. Funnene over viser at kvinner med høyere inntekt eller utdanning enn partner har en forhøyet risiko for å utsettes for psykisk vold, og gir således støtte til en slik motmaktmekanisme. Analysene antyder imidlertid at motmaktmekanismen ikke bare vil kunne frembringe vold mot kvinner. At *menn* med høyere status enn partner også ser ut til å ha en forhøyet risiko for å utsettes for psykisk vold, strider mot både antakelser og funn i tidligere utenlandsk forskning på relativ status og voldsrisiko (for eksempel Kaukinen, 2004; MacMillan og Gartner, 1999). I lys av motmaktmekanismen må funnene altså forstås som at *både* menn og kvinner som er i en svakere maktposisjon enn partner vil kunne benytte psykisk vold i håp om å oppnå et mer balansert maktforhold. Kanskje er det slik at man ved å utøve psykisk vold eller kontroll mot en maktsterk partner håper å fremstå som viktigere og mer betydningsfull, i kontrast til hvordan man føler seg ellers i livet (Isdal, 2000: 202–03). Slik kan altså volden fungere som en form for selvstyrking. Men hvorfor finner vi, i de norske dataene, at også *menn* med høyere sosioøkonomisk status enn partner har en forhøyet risiko for å utsettes for psykisk vold?

I Norge står de kulturelle normene rundt likestilling og en symmetrisk maktfordeling mellom kjønnene forholdsvis sterkt. Den norske likestillingsdiskursen er dermed én mulig forklaring på at menn med høyere inntekt eller utdanning enn partner har en høyere risiko for

å utsettes for psykisk partnervold enn menn med lavere utdanning enn partner. I et land som ligger på toppen av FNs indeks for likestilling (UNDP, 2013), vil kvinner som ikke lever opp til samfunnets økende forventninger til kvinners posisjon innenfor akademia eller arbeidsliv (som står i klar kontrast til de mer tradisjonelle kjønnsideologiene) kunne oppleve det å ha færre maktdefinerende ressurser enn partner som mangelfullt. Det er dessuten grunn til å tro at for kvinner som ønsker å utjevne maktbalansen i parforholdet, vil *psykisk* vold eller krenkelser fremstå som en mer tilgjengelig handlingsstrategi enn det å utøve *fysisk* vold mot partner.

5.1 Motstridende mekanismer

Flere av analysene over viser at betydningen av individuell sosioøkonomisk status står i klar kontrast til betydningen av relativ status. Blant både menn og kvinner fremgår det for eksempel at risikoen for å utsettes for psykisk vold *synker* jo høyere utdanning de har, men *stiger* dersom utdanningen er høyere enn partners. Slike motstridende funn vil kunne oppstå dersom det er høy korrelasjon mellom variablene i analysemodellen. Pearsons korrelasjonstester mellom de individuelle og de relative variablene som benyttes i studien viser imidlertid at korrelasjonen mellom variablene ikke er så høy at det vil resultere i motstridende funn av typen som påvises i denne studien.

Dette tyder dermed på at det kan være to motstridende mekanismer i virkning bak forekomsten av psykisk partnervold. Som nevnt over ble sammenhengen mellom partners relative status og psykisk vold knyttet til motmaktmekanismen. Sammenhengen mellom psykisk vold og *individuell* sosioøkonomisk status må derimot tolkes annerledes. En mulig tolkning av sistnevnte sammenheng er at samfunnets normer og forventninger knyttet til sosioøkonomisk status medfører at personer som ikke innfrir disse forventningene vil kunne oppfattes som avvikende og dermed lettere vil kunne utsettes for ulike former for psykisk vold eller kontrollstrategier (for eksempel å bli kuet, ydmyket eller fratatt retten til økonomisk selvstendighet). Resultatet av at begge mekanismer ser ut til å være virksomme, er at den «beskyttende» effekten høy status har på voldsrisiko forsvinner når inntekten eller utdanningen overgår partnerens. Dette antyder at studier som *kun* undersøker individuelle faktorer vil kunne påvise delvis ufullstendige sammenhenger. Fra flere hold er det hevdet at studier av partnervold bør fokusere på egenskaper ved parets dynamikk heller enn på personen som utsettes for vold (Riggs m.fl., 2000: 1298). De påviste analysefunnene illustrerer imidlertid at voldsundersøkelser bør studere *både* individuelle og relasjonelle faktorer.

Ikke alle former for makt- eller voldsbruk innenfor parforhold kan (eller bør) forstås som «bevisste strategier» slik motmaktmekanismen legger til grunn. En alternativ forståelse av bruken av psykisk vold eller kontroll mot personen med flest maktdefinerende ressurser i forholdet kan knyttes til sjalusi og behovet for å kontrollere partner. Som nevnt over var den vanligste rapporterte kontrollstrategien blant både menn og kvinner det at partner krever å vite hvor man er og hvem man er sammen med. Nest vanligst er det at partner beskrives som sjalu og ikke vil at man snakker med andre. En rimelig tolkning er dermed at det også kan foreligge en slags *kontroll- eller sjalusimekanisme* bak den psykiske voldsbruken. Personer med færre maktdefinerende ressurser enn partner vil følgelig kunne benytte psykisk vold eller ulike kontrollstrategier mot partner i frykt for å bli forlatt. Partnervold er ofte knyttet til selvbildeproblematikk og manglende selvhevdelse (Isdal, 2000: 202). Voldsbruken kan således oppstå som et resultat av at partner har langt flere ressurser enn en selv og at han eller hun derfor stiller langt sterkere på partnermarkedet. Eksempelvis vil både menn og kvinner som lever med en partner med mye høyere utdanning enn en selv kunne oppleve at partner har et større nettverk eller er mer borte fra hjemmet. Kanskje vil dette kunne resultere i en redsel for å bli forlatt og et større behov for å kontrollere partner.

Avhengighetsmekanismen skiller seg fra alle de overnevnte mekanismene ved at det er personen med færrest maktressurser som utsettes for makt- eller voldsbruk. Basert på utenlandske forskningsfunn ble det antatt at det å være økonomisk avhengig av partner øker risikoen for partnervold fordi man har begrensede muligheter til å bryte ut av forholdet og derfor må «tåle» mer partnervold. Etter min mening fremstår dette som en forenklet forståelse av kjønn og vold som ikke gir noen tilfredsstillende forklaring på *hvorfor* noen utøver vold. Analysene over viser heller ingen tegn til at personer med lavere eller mye lavere inntekt enn partner har en forhøyet voldsrisiko. I spørreskjemaet som dataene er hentet fra får respondentene dessuten direkte spørsmål om man forsørges av partner. Analyser av dette spørsmålet viser at hverken menn eller kvinner som oppgir å være økonomisk avhengig av partner har en forhøyet risiko for å utsettes for partnervold. Én mulig forståelse av disse analysefunnene kan knyttes til den norske velferdsstaten. I dagens samfunn vil ikke økonomisk vanskeligstilte personer ha så begrensede økonomiske muligheter at de tvinges til å forbli i forhold med en voldelig partner. En alternativ forståelse er at avhengighet til partner ofte er et resultat av andre uobserverte faktorer snarere enn å være en direkte og kausal årsaksforklaring i seg selv (Kalmuss og Straus, 1982: 284). Det finnes en rekke andre faktorer som gjerne korrelerer med det å befinne seg i en økonomisk svak posisjon. Økonomisk avhengighet til partner vil for eksempel kunne være et resultat av det å ha helse- eller

alkoholproblemer. Det å anta at den «maktsterke» personen i forholdet er voldelig mot partner fordi han eller hun har *mulighet* til det, fremstår følgelig, etter min mening, som en forenklet eller spuriøs forklaring.

Ved å ta utgangspunkt i noen relasjonelle mekanismer har diskusjonen over forsøkt å komme nærmere noen mekanismebaserte forklaringer på volden som oppstår mellom partnere. De relasjonelle mekanismene ble spesifisert ut fra teorier om makt og vold hentet fra den internasjonale forskningslitteraturen. Det kan antakelig diskuteres i hvilken grad disse forklaringsmekanismene er gyldige i norsk, nåtidig kontekst. Jeg mener likevel det er rimelig å tro at forståelsene av de nevnte mekanismene også er relevante for min studie.

Selv om analysene viser at relativ status har betydning for menns og kvinners voldsrisiko, er det ikke slik at voldsrisikoen nødvendigvis skyldes *selve* inntekten eller utdanningen. At det er inntekts- eller utdanningskjeheter innenfor parforhold, kan bety at det også er andre forskjeller mellom partnere. Utdanning og inntekt har dessuten en symbolsk betydning, og en persons inntekts- eller utdanningsnivå vil således innvirke både på selvfølelse, kjønnsidentitet og på den generelle samhandlingen mellom partnerne (Kaukinen, 2004: 455).

6 Konklusjon

I denne artikkelen har jeg undersøkt betydningen av partneres relative maktforhold for forekomsten av partnervold. Mye av den tidligere forskningen på partnervold preges av noen begrensninger, og i denne studien har jeg forsøkt å ta noen av disse begrensningene til etterretning. For det første skiller jeg tydelig mellom ulike former for makt- eller voldsbruk. For det andre undersøker jeg vold mot kvinner *og* menn, og for det tredje studerer jeg partnervold som et *relasjonelt* fenomen.

I hovedtrekk viser studien at partneres relative maktforhold har liten innvirkning på forekomsten av utelukkende fysisk vold. Maktbalansen mellom partnere har derimot større betydning for utøvelsen av psykisk partnervold. Forekomst av begge typer vold *sammen* kan til dels også forklares ut fra partneres relative maktforhold, men dette gjelder hovedsakelig menns vold mot kvinner. På bakgrunn av disse funnene argumenterer jeg for at kombinasjonen av fysisk og psykisk voldsbruk frembringes av kjønnsespesifikke mekanismer, men at det ser ut til å være mer kjønnsnøytrale mekanismer i virkning bak den utelukkende psykiske formen for partnervold. Dette understreker viktigheten av å skille mellom ulike typer voldsbruk i partnervoldsstudier. Kunnskapen rundt den utelukkende psykiske volden er svært

begrenset i Norge. Undersøkelsen bidrar således til å utdype kunnskapen rundt denne voldsformen og til å skape en mer nyansert forståelse av fenomenet partnervold.

Studien antyder at både relativ utdanning og relativ inntekt fungerer som maktdefinerende faktorer innenfor parforhold, og at et ubalansert maktforhold vil kunne resultere i konflikter og en økt makt- eller voldsbruk. Hensikten med å undersøke relasjonelle forhold blir særlig viktig når det påvises motstridende betydninger av individuelle og relasjonelle forklaringsfaktorer. Dette betyr at studier som utelukkende forholder seg til individuelle risikofaktorer i verste fall vil trekke misvisende konklusjoner. Begrensningene som ligger i mye av den tidligere forskningen gjør følgelig at man mister innsikt i noen viktige mekanismer som kan si noe om hvorfor de ulike formene for partnervold oppstår.

Forholdet mellom kjønn, makt og vold er svært sammensatt. I motsetning til hva mye av den tidligere feministiske forskningen på partnervold har vist, viser denne studien at det ikke alltid er dominerende menn med makt som vil bruke vold (Holter, 2002: 16). Ettersom mye av makt- eller voldsbruken som påvises i studien rettes mot personen med flest maktdefinerende ressurser innenfor parforholdet, enten dette er kvinner eller menn, bør en stor del av volden altså forstås som en motmaktstrategi snarere enn en ren dominansstrategi.

Om artikkelen

Artikkelen er basert på min masteroppgave (Bjelland, 2011). En stor takk til Torkild Hovde Lyngstad for veiledning og kommentarer i arbeidet med artikkelen, samt til Gunn Elisabeth Birkelund som var veileder på masteroppgaven. Takk også til Annette Vestby og til *Sosiologisk tidsskrifts* to anonyme konsulenter for nyttige og konstruktive innspill på artikkelen.

Om forfatteren

Heidi Fischer Bjelland leverte sin masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Oslo i 2011. Hun arbeider i dag som forsker ved Politihøgskolen i Oslo, der hennes forskningsområder er menneskehandel, uønsket atferd mot myndighetspersoner og ulike temaer innenfor politiforskning.

E-post: heidi.fischer.bjelland@phs.no

Referanser

- Anderson, K. L. (1997) 'Gender, Status, and Domestic Violence: An Integration of Feminist and Family Violence Approaches', *Journal of Marriage and the Family*, 59: 655–669.
- Anderson, K. L. (2005). 'Theorizing Gender in Intimate Partner Violence Research', *Sex Roles*, 52: 853–865.
- Anderson, K. L. og Umberson, D. (2001) 'Gendering Violence – Masculinity and Power in Men's Accounts of Domestic Violence', *Gender & Society*, 15: 358–380.
- Atkinson, M. P., Greenstein, T. N. og Lang, M. M. (2005) 'For Women, Breadwinning Can Be Dangerous: Gendered Resource Theory and Wife Abuse', *Journal of Marriage and the Family*, 67: 1137–1148.
- Bjelland, H. F. (2011) *Den voldsomme balansen. En kvantitativ studie av betydningen av relativ makt for forekomsten av partnervold*. Masteroppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Carrigan, T., Connell, B. og Lee, J. (1985) 'Toward a New Sociology of Masculinity', *Theory and Society*, 14: 551–604.
- Goode, W. J. (1971) 'Force and Violence in Family', *Journal of Marriage and the Family*, 33: 624–636.
- Haaland, T., Clausen, S.-E. og Schei, B. (2005) *Vold i parforhold – ulike perspektiver: Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: NIBR-rapport 2005:3.
- Heckert, D. A., Nowak, T. C. og Snyder, K. A. (1998) 'The Impact of Husbands' and Wives' Relative Earnings on Marital Disruption', *Journal of Marriage and the Family*, 60: 690–703.
- Hedström, P. (2005). *Dissecting the Social. On the Principles of Analytical Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heiskanen, M. og Piispa, M. (1998) *Faith, Hope, Battering. A Survey of Men's Violence against Women in Finland*. Helsinki: Official Statistics of Finland
- Holmberg, C. og Stjernqvist, U. (2005) *Våldsamst lika och olika – Om våld i samkönade parrelationer*. Rapport nr 36. Stockholm: Centrum för Genusstudier.
- Holter, Ø. G. (2002) 'Vold i mannsforskningens lys', i Råkil, M. (red.) *Menns vold mot kvinner. Behandlingserfaringer og kunnskapsstatus* (s. 205–223). Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Isdal, P. (2000) *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Johnson, M. P. (1995) 'Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence: Two Forms of Violence against Women', *Journal of Marriage and Family*, 57: 283–294.
- Johnson, M. P. (2008) *A Typology of Domestic Violence*. Boston: Northeastern University Press.

- Kalmuss, D. S. og Straus, M. A. (1982) 'Wife Marital Dependency and Wife Abuse', *Journal of Marriage and the Family*, 44: 277–286.
- Kaukinen, C. (2004) 'Status Compatibility, Physical Violence, and Emotional Abuse in Intimate Relationships', *Journal of Marriage and Family*, 66: 452–471.
- Lorentzen, J. (2006) 'Forskning på menn og maskuliniteter', i Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.) *Kjønnforskning. En grunnbok* (s. 121–135). Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. og Kalliokoski, A.-M. (2001) *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning*. Umeå: Fritzes Offentliga Publikationer.
- MacMillan, R. og Gartner, R. (1999) 'When She Brings Home the Bacon: Labor-Force Participation and the Risk of Spousal Violence Against Women', *Journal of Marriage and the Family*, 61: 947–958.
- McHugh, M. C. og Frieze, I. H. (2006) 'Intimate Partner Violence – New Directions', *Annals New York Academy of Sciences*, 1087: 121–141.
- Ono, H. (1998) 'Husbands' and Wives' Resources and Marital Dissolution', *Journal of Marriage and the Family*, 60: 674–689.
- Outlaw, M. (2009) 'No One Type of Intimate Partner Abuse: Exploring Physical and Non-Physical Abuse Among Intimate Partners', *Journal of Family Violence*, 24: 263–272.
- Pape, H. (2003) 'Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold', *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 123: 2016–20.
- Pape, H. og Stefansen, K. (2004) *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Rapport 2004:1. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Riggs, D. S., Caulfield, M. B. og Street, A. E. (2000) 'Risk for Domestic Violence: Factors Associated with Perpetration and Victimization', *Journal of Clinical Psychology*, 56: 1289–1316.
- Skog, O.-J. (2009) *Å forklare sosiale fenomener* (2.utg., revidert). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Statistisk sentralbyrå (2012) 'Anmeldte lovbrudd, 2012', *ssb.no*, <http://www.ssb.no/lovbrudda/> (lesedato 04.10.2013).
- Straus, M. A., Gelles, R. J. og Steinmetz, S. K. (2006) *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Tichenor, V. J. (1999) 'Status and Income as Gendered Resources: The Case of Marital Power', *Journal of Marriage and the Family*, 61: 638–650.

UNDP (2013) *Human Development Report 2013*. New York: United Nations Development Programme.

Ve, H. (1992) 'Sosiologi og forståelse av kjønn' i Taksdal, A. og Widerberg, K. (red.) *Forståelser av kjønn i samfunnsvitenskapenes fag og kvinneforskning* (s. 149–170). Oslo: Ad Notam Gyldendal

Williams, S. L. og Frieze, I. H. (2005) 'Patterns of Violent Relationships, Psychological Distress, and Marital Satisfaction in a National Sample of Men and Women', *Sex Roles*, 52: 771–784.

---

¹ Fordi enkelte kombinasjoner av relativ status gjelder få personer, benyttes et 10 % signifikansnivå. Dette øker imidlertid sjansen for å gjøre såkalte type I feil, dvs. å forkaste en sann nullhypotese (Skog, 2009: 175).

² Som en validitetstest utføres tilsvarende analyse der gruppen "mye høyere utdanning" slås sammen med "høyere utdanning". Analysen viser at kvinner med høyere utdanning enn partner ikke lenger har en signifikant forhøyet risiko for å oppleve fysisk maktbruk. Kvinner med *lik* utdanningsnivå som partner har fremdeles en signifikant forhøyet voldsrisiko.

³ Samspillsleddet *helse * eget alkoholbruk* medfører at koeffisienten for eget alkoholbruk viser til «menn/kvinner med meget god helse», kontrollert for alle variabler i modellen.

⁴ Som en validitetstest utføres tilsvarende analyse med tre relative inntektsgrupper (*lav, lik og høy*), der "mye høyere inntekt" inngår i gruppen "høyere inntekt". Analysen viser at kvinner med "høyere inntekt enn partner" fremdeles har en signifikant høyere risiko for å utsettes for både fysisk og psykisk vold. Kvinner med "høyere inntekt" har 3,3 ganger så høy risiko for å oppleve psykisk vold som kvinner med "lavere inntekt".

⁵ Estimer beregnet ut fra kjønnsespesifikke gjennomsnittsverdier på kontrollvariablene: menn: 41 år, gift, inntekt 300 000–350 000 kr, god helse, i nåværende forhold med partner (36–41 år), begge drikker alkohol et par ganger i måneden. Kvinner: 39 år, gift, inntekt 200 000–250 000 kr, god helse, i nåværende forhold med partner (42–47 år), begge drikker alkohol et par ganger i måneden.

⁶ Det er påvist *sammenhenger* mellom vold og alkohol (f.eks. Haaland m.fl., 2005; Pape og Stefansen, 2004), men ikke at alkoholbruk har *forskjellig* betydning for ulike typer voldsbruk.